

וכן לאידך גיסא, זכות אבות העומדת לבנים, ענינה טבע המוטבע בן מכח האב — כפי שהאריך במכתב מאליהו ח"א עמ' 10, וכן בשעורי דעת ח"א עמ' 203-205. וע"ע תפארת ישראל למהר"ל פרק לח.

— למדים אנו מכאן כי ביותר צריך האדם לזוהר שלא להכשל באותן עונות שאביו נכשל בהן — למען לא יזכרו עליו עונות אבותיו (עפ"י חפץ חיים עה"ת — תשא לד,ז).

'מלמד שכולן ערבים זה בזה' — רצה לומר, כולם מעורבין ומעורין זה בזה, כי שורש אחד לכולם. ולכן כאשר באה לעולם איזו התעוררות לטובה מצד הקדושה, אותה התעוררות קיימת בכל אחד ואחד מבני ישראל, אלא שהיא פועלת אצל כל אחד לפי ערכו; הצדיק מתעורר לעבודת ה' בחשק גדול ובקדושה רבה, ושאינו צדיק מתעורר מעט, ואפילו רשע גמור הוא מתעורר באיזה הרהור תשובה, הגם שהוא רגעי, מ"מ קיימת גם בו התעוררות מה, ויכול להיות שעל ידה יחזור בתשובה שלמה. וכן להפך, כאשר באה איזו התעוררות מצד היצר הרע — הריהי באה לכל אחד ואחד; הרשע נכשל על ידה בפועל, והצדיק גם כן נכשל באיזה הרהור לפי שעה (מהבעש"ט. מובא בספר דברי משה שמיני; גנזי יוסף תשא; באר מים חיים ויקרא ב, ועוד). על ענין כלל ישראל כנפש אחת אחודה, ועל הקשר וההשפעה ההדדית של היחידים זה על זה — ע"ע: תומר דבורה; ספר התניא פרק לב; צדקת הצדיק קנט; שמירת הלשון — שער התבונה, ה; שעורי דעת (טלז) ח"א עמ' 152-157; אגרת מהחזו"א שבסו"ס 'דינים והנהגות'.

דף כח

תרשים לפסולי עדות מחמת קורבת משפחה, מאת הרב יעקב לוי שליט"א — ראה בירחון 'אור תורה' כסלו תשנ"ה.

'קרובי האם מנלן? אמר קרא: אבות אבות תרי זמני, אם אינו ענין לקרובי האב תניהו ענין לקרובי האם' — הרמ"א (בחו"מ לג, ב) הביא בשם הרמב"ם (עדות יג, א) שקרובי האם אינם פסולים אלא מדרבנן. ואולם הש"ך (שם) נקט לעיקר כדעת האומרים שהוא מן התורה. ונפקא מינה לענין עדי קדושין; אם פסולים מן התורה — אין כאן קדושין כלל, ואם מדרבנן — יש לחוש לקדושין, להצריכה גט (אה"ע מב, ה).

וכתב הגרעק"א (בתשובה צד) שזה שהרמ"א חשש להחמיר בקרובי האם, שהם כשרים מן התורה — דוקא שלא במקום עיגון, אבל במקום עיגון — יש לסמוך על דעת רוב הראשונים להקל, שאין כאן קדושין כלל.

[ואף דעת הרמב"ם אינה ברורה כלל, שהרבה כתבו שהרמב"ם כדרכו קרא לנלמד באחד מי"ג מידות 'מדבריהם' או 'מדברי סופרים', אבל באמת הוא דין תורה. כן כתב התשב"ץ (ח"א קנא). וכן דעת הש"ך ועוד. וכן בשו"ת אבני נזר (אה"ע קלט, ג) נקט בבירור בדעת הרמב"ם שקרובי אם מדאורייתא, אלא שכתב דבר חדש, שאעפ"י שהוא מהתורה משמע ברמב"ם שהמקדש בעדים אלו צריכה גט. וטעם הדבר, לפי שאין פסולו מפורש בתורה הרי נראית כמקודשת, ולכך הצריכה חכמים גט. (וראה עוד בפירוט רב שיטת הפוסקים בזה [וכן בקרובים שע"י אישות, שגם הם נלמדו מדרשא] — בשו"ת יביע אומר ח"ו אה"ע י, ז).

וקרובי אם שעל ידי אישות — בשו"ת נודע ביהודה (תנינא, אה"ע עו) העלה שאף החולקים על הרמב"ם

מודים באלו שאינם פסולים מן התורה. ואולם בשו"ת אחיעזר (ח"ג יט. והביא שם מעוד אחרונים שכתבו כן) הראה שמפורש הדבר בראשונים (הרמב"ן כאן, החינוך, הריב"ש ועוד) שאף קרובי האם שעל ידי אישות, כגון אב חורג — פסולים מן התורה. וכן נקט שם לעיקר להלכה (וכדברים הללו כתב בשו"ת אבני נזר אה"ע קלט, ה-ח. ותרץ קו' הנוב"י).

יש מן האחרונים שהכריעו שמדין תורה עדות קרובי האם כשרה (ע' פסקי הלכות לרבי דוד מקרלין, פ"ד ער; זכר יצחק ח"א טו).

[בזכר יצחק שם באר את שיטת הרמב"ם, הנראית לכאורה תמוהה, הלא למדום מדרשא שהם פסולים, כשם שלמדו שהקרוב פסול בין לזכות בין לחובה, הכי נימא דאינו אלא מדרבנן? — אלא מקורו ממה שנחלקו בסוגיא האם ארוס כשר לעדות ארוסתו, וגם הפוסל לא פסל אלא משום קירוב הדעת, ולא פסל את קרובה — והלא לענין איסורי עריות הכל תלוי בקדושין, ומה טעם אין פסול קורבה בארוסה — אלא מכאן שאע"פ שהם 'קרובים', לא נפסלו אלא 'משפחתו', וכיון שמשפחת אם אינה קרויה 'משפחה' (כמו שלמדו ביש נוחלין), סובר הרמב"ם שלפיכך אינם מן התורה. וכן קרובי אישות אינם 'משפחתו' [מלבד אשתו גופא, שהיא כבעלה ממש מדאורייתא] ופסולם רק מדרבנן, ולא גזרו אלא בנשואה ולא בארוסה. ובשו"ת אבני נזר (אה"ע קלט, י) הרגיש בקושיות אלו, וכתב שיש לחלק בין איסורי עריות, התלויים בקנין-איסור, ובין פסולי עדות שהולכים אחר קנין-הממון שאינו חל אלא לאחר נישואין].

(ע"ב) 'בסורא אמרי: בעל כאשתו. בפומבדיתא אמרי: אשה כבעלה' — בסורא אמרו כן על מעשה שבא לידם בבעל חורגתו, ובפומבדיתא אמרו 'האשה כבעלה' על בעיה כעין דידן (תורא"ש. וע' בחדושי הנצי"ב פרוש אחר).

'מהו שיעיד אדם באשת חורגו... אשה כבעלה' — משמע שלולא טעם זה היה נאמן. ואם תאמר, לפי מה שפרש רש"י שמעיד על נכסי מלוג שלה, הלא בעדותו להעמיד נכסי מלוג בידיה, הוא נותן הנאה לחורגו שאוכל פירות למחר מאותם נכסים?

ומוכח מכאן (ומכמה מקומות) שנאמן אדם להעיד לאדם זר אע"פ שתגיע ממילא הנאה לקרובו. כי זה שקרוב פסול אינו משום חשש משקר אלא מגזרת מלך (כמו שאמרו בב"ב קנט), הלכך אין פסול אלא כשמעיד על קרובו ולא כשמעיד על אחר אע"פ שממילא תהא הנאה לקרובו (מחנה אפרים עדות א). לא הבנתי לפי"ז מה שכתב רש"י שבשאר קרובים לא נסתפקו, לפי שבניהם פסולים לו הלכך פסול אף לנשים מפני שהבנים ראויים לירש את אמן — והלא אין כאן עדות ישירה לבן, שעכשיו איננו שותף בנכסי אמו כלל.

'הכא משום אקרובי דעתא הוא והא איקרבא דעתיא לגבה' — אף על פי שפסול קורבה בעדות אינו מפני חשש שקר אלא גזרת מלך היא (כמפורש בב"ב קנט). שאינו מעיד לא לזכות ולא לחובת קרובו, אע"פ"כ אמרו חכמים שהארוס, משום קורבת הדעת ונגיעתו בדבר הריהו כקרוב ופסול בין לזכות בין לחובה (עפ"י חדושי רבנו יונה. ומשמע לכאורה מדבריו שאינו פסול אלא מדרבנן. ואולם בפלפולא חריפתא (אות ו) משמע שגדר 'קרובים' דאורייתא — שפסולם מגזה"כ — היינו האישים שיש לגביהם קירוב הדעת, ואף הארוס בכלל. וע' במנחת חינוך (תקפט, א) שתמה על דברי הגמרא ונשאר ב'צע"ג).

ודוקא באירוסין ממש, אבל בשידוכין בעלמא אין פסול קורבה, אלא שפעמים ונחשב נוגע בדבר (הג"א; רמ"א חו"מ לג, ט).

אדם — שכשם שחשוד על איסור נבלה להכעיס, כך נחשד על איסור עדות שקר להכעיס, אם אינו מרע לבריות (עפ"י קהלות יעקב. ועתוס' עירובין סט: ד"ה אי. ואולם בפעם אחת יתכן שלא נעשה 'חשוד' — ע' בשו"ת מהרי"ק קס; עמודי אור סוס"י מד. וע"ש מב).

ה. נשבע לשקר שבועת ממון — פסול לעדות.
שבועת שוא ושקר שאינה של ממון — משמע לכאורה מפשט הסוגיא שלאביי פסול לעדות ולרבא כשר, כדין מומר אוכל נבילות להכעיס שאינו 'עד חמס'.
י"א שכיון שאינו לוקה, אפילו לאביי לא נפסל (ע' בשו"ת מהרי"ט אה"ע מג). וכ"כ הרמב"ם שאינו נפסל משום 'רשע' אלא בעבירה שיש בה מלקות.

דפים כז — כח

נח. האם האישים דלהלן כשרים לעדות:

- א. אוהב לבעל הדבר, או שונאו.
- ב. שני עדים הקרובים זה לזה.
- ג. הקרובים מן האם.
- ד. דרגת קרובה של ראשון בשלישי (כגון: אח של אבי אבא); ראשון ברביעי.
- ה. שני בשני (כגון: בן אחי אבא).
- ו. שלישי בשני (כגון: נכד אחי אבא).
- ז. בן חורג; אשתו, בנו, וחתנו.
- ח. נשותיהן של הקרובים.
- ט. אחי האח.
- י. 'מחותן' (= עדות אבי החתן לאבי הכלה, ולהפך).
- יא. ארוס (המעיד לארוסתו).
- יב. גיסו (= בעל אחות אשתו).
- יג. בן גיסו או חתן גיסו.
- יד. בן אחי חמיו; בן אחי חמותו; בן אחות חמיו / חמותו.
- טו. חתן אחי חמיו; חתן אחי חמותו; חתן אחות חמיו / חמותו.
- טז. קרוב שנתרחק.

א. האוהב והשונא — רבי יהודה פסלם להעיד (והוא לא אויב לו — יעידנו. וסברא היא שהאוהב דינו כשונא). אמרו לו: לא נחשדו ישראל על כך. [ומהכתוב דרשו חכמים לענין דיין, שמשום ששונאו אינו מהפך בזכותו. כט.].

איזוהו אוהב — זה שושבינו. רבי ירמיה אמר רב: כל שבעת ימי המשתה. בשם רבא אמרו: אפילו מיום ראשון ואילך (בטלה שושבינות וכשר להעיד. רש"י). שונא — כל שלא דבר שלשה ימים באיבה. הלכה כחכמים שכשר. ויש שכתבו ש'שונא גמור' פסול אף לחכמים (ע' הת"ס חו"מ לג בשם רש"ל בתשובה לג; באור הגר"י פרלא לסהמ"צ לרס"ג ח"א קלח).

ב. שני עדים הקרובים זה לזה פסולים (לא יומתו אבות על בנים ובנים... — אפילו בנים לעלמא. רבא, ודלא כרמי בר חמא שאמר מסברא שאם אתה מכשירם נמצא עד זומם נהרג בעדות אחיו, שהרי אין העדים נעשים זוממים עד שיוזמו שניהם).

ג. האחים מן האם פסולים לעדות, וכן אחי אמו (לא יומתו אבות על בנים ובנים לא יומתו על אבות, כפל אבות — אם אינו ענין לקרובי האב תנהו ענין לקרובי האם).
לדברי רבי יוסי לפי משנה ראשונה, אין פסול אלא הראוי ליורשו, הלכך קרובי האם כגון אחי אמו — כשרים.

הלכה כסתם משנתנו. ויש פוסקים שקרובי האם אינם פסולים אלא מדרבנן (כן נקטו כמה פוסקים בדעת הרמב"ם. וכן נקטו לעיקר כמה אחרונים, עכ"פ לחומרא. ואין כן דעת הש"ך).
יש אומרים שקרובי האם שעל ידי אישות, כגון אב חורג — אינם פסולים מדין תורה. ויש חולקים.

ד. שלישי בראשון, כלומר יחס קורבה של בני הדור השלישי לבני הדור הראשון, כגון קורבת בן בנו של שמעון לראובן אחי שמעון — רב פסל (על סמך שיטת ר' אלעזר. דרש לא יומתו אבות על בנים ובנים... — לרבות דור אחר). וממשנתנו דייקו שכשר.

א. הרי"ף והרמב"ם (עדות יג, ד; שו"ע חו"מ לג, ב) פסקו להכשיר, שכן אמר רבא בבבא בתרא (קכח).
וכן דעת רשב"ם ור"י ועוד (ע' ב"ב קכה; שו"ת הרשב"א המיוחסות לרמב"ן קיא).
ורש"י ורבנו תם נוקטים כרב שפסול. ויש פוסלים מדרבנן (בה"ג. עתוס' ב"ב קכט.). וכתב הסמ"ג שאין להקל בזה. (וכן ראוי להורות' — רמ"א חו"מ לג, ב וכו"מ בירושלמי. ודלא כהבית-יוסף). וע' ח"א מהרש"א זבחים קב. חזו"א יח, ז-ח).

ב. לפרשב"ם, אבי אבי אבא — פסול. וכן עד סוף כל הדורות — שהבן ירך אביו הוא. וכן פסק הרי"א¹ (וכן כתב רשב"ש בתשובה תקסח. ובב"י לג) מובא שדעה יחידאית היא ולכך לא חש השור לכתבה). ואין כן דעת הרמב"ם (עדות יג, ה) והר"י [כיון שנתרחק הדור כל כך]. וכן משמע מהרי"ף שכשר (ערשב"א ב"ב קכח). ולדעת רבנו תם שפסל שלישי בראשון, אבי אבי האב פסול (טוהו"מ לג).

ואולם אחי אבי אבי אבא וכד' (ראשון ברביעי') — משמע שכשר לדברי הכל (ערד"ה ואמאי).
ג. לאשתו כשר להעיד אפילו לדעת הפוסלים. כגון משה מעיד לאשת פינחס נכד אהרן אחיו [ואין אומרים כאן 'אשה כבעלה' — שכבר הופלג הדור] (ירושלמי, מובא בתוס').
ד. מר בר רב אשי הכשיר להעיד לאבי אביו. ואין הלכה כמותו (ב"ב קכח).

ה. שני בשני, כגון בן דוד — פסול להעיד, כמבואר במשנתנו.

ו. לתנא דידן ולרב, שלישי בשני — כשר. ורבי אלעזר פסל (על בנים — השלך על הבנים פסולי האבות, כשם ששלישי בראשון פסול, כך שלישי בשני פסול).

הלכה כרב שאינו פסול (רש"י ושב"פ), וכמו ששלח רבי אבא לרב יוסף בר חמא (בב"ב קכח).

ז. חורג, כלומר בן אשתו — פסול לעדות. ואף אשתו כמוהו, שהאשה כבעלה (ערות אחי אביך לא תגלה אל

אשתו לא תקרב דדתך הוא — והלא אשת דודו היא — מכלל שאשה כבעלה. והוא הדין לבעל חורגתו — שהבעל כאשתו. בנו וחתנו של החורג — כשרים. לרבי יוסי לפי משנה ראשונה נראה שהחורג כשר לעדות, שהרי אין ראוי ליורשו.

ח. כשם שאין אדם מעיד לקרוביו, כך אינו מעיד לנשותיהן, שהאשה כבעלה והבעל כאשתו, כנ"ל. יש סוברים ש'בעל כאשתו' אינו אלא מדרבנן, אבל מהתורה כשר אפילו ב'ראשון בראשון'. ועוד אמרו שאין אומרים פעמיים 'אשה כבעלה' [או 'בעל כאשתו'] אלא בקירבה קרובה, כגון בעליהן של שתי אחיות או בעליהן של אשה ובתה, שקורבתם זה לזה נוצרת על ידי שני קידושין (ע' רמב"ן). ויש סוברים שכל שהיא ערוה לו — בעלה כמותה, ואפילו בשני קידושין. ולכן פסול להעיד לאשת חורגו מן התורה, שהרי בת אשתו שאר בשרו היא ואסורה משום ערוה (המאור, המאירי. ע' ערוה"ש חו"מ לג, ד). ברם לא מצינו לומר 'בעל כאשתו' בשני בשני אלא בראשון בשני בלבד, והרי מבואר בגמרא שכל מה שלא נשנה לפסול — כשר [כמו שאמרו: 'שני בראשון תנן, שלישי בראשון לא תנן'. עפ"י הגר"א לג סק"ד]. ולכן שתי נשים שהן זו לזו בדרגת 'שני בשני' — בעליהן מעידים זה על זה, כגון בעלי שתי בנות-דוד (עפ"י תוס' ועוד).

ט. אחי האה שאינו אחיו — רבי ירמיה פסל ורב חסדא הכשיר. הלכה כרב חסדא (חו"מ לג, ז).

י. אבי כלה ואבי חתן מעידים זה לזה, שאינם נחשבים קרובים, וכתב חסדא (חו"מ לג, ו. וע"ש לענין לדונן).

יא. הסיקו בגמרא שאין הארוס נאמן להעיד לארוסתו, בין לטובתה בין לרעתה. א. יש שנראה מדבריהם שאינו אלא מדרבנן.

ב. כתבו ראשונים שהארוס כשר להעיד על קרוביה (ערא"ש; הגהות מרדכי סוס"י תשכא). ויש חולקים (ע' מרדכי סוס"י תרצה; ראבי"ה — מובא בשו"ת מהרי"ל החדשות קל, א). עוד כתבו פוסקים שכשר אדם להעיד על משודכתו, אבל לא להכניס לה נכסים (עפ"י הגהות אשר"י).

יב. עדות על גיסו, דהיינו בעל אחות אשתו — תנא קמא פסל ורבי יוסי (דמתניתין) הכשיר. התוס' ושאר פוסקים נקטו לפסול, וכן נפסק בטשו"ע. ואולם יש שפסקו להכשיר את העדות לחומרא (ע' בעל המאור).

יג. בנו או חתנו של גיסו; ת"ק דמתניתין פוסל, וקרבי יהודה בברייתא. ורבי יוסי הכשיר. וכן פסק שמואל. נחלקו ראשונים בפרוש שיטתו; לרש"י ותוס' לא נחלק ר' יוסי אלא על חתן גיסו, אבל בן גיסו פסול, שהרי הוא לו בעל אחות אמו. ויש אומרים שלר' יוסי כשר אפילו בן גיסו. וי"א שלא הכשיר ר' יוסי אלא בבנו מאשה אחרת [והוא הדין לאחיו של גיסו. ערמב"ם עדות יג, ט-י]. ולדעה הקודמת אפשר שמאשה אחרת כשר לדברי הכל. (ערמב"ן).

יד. בן אה/אהות חמיו/חמותו — רב נחמן ורב אשי פסלו על פי משנתנו. יש אומרים שרב יהודה בשם שמואל חולק בדבר (ערי"ד).

טו. חתן אחי חמיו / חמותו — כשר (טור חו"מ לג).

טז. קרוב שנתרחק (קודם ראיית העדות. רש"י), כגון בקורבה שעל ידי נישואין ומתה אשתו — הרי זה כשר (כן דעת תנא קמא דמתניתין וכרבי יוסי הגלילי — ...ואל השפט אשר יהיה בימים ההם) ורבי יהודה פסל בכגון אדם המעיד על חתנו בזמן שמתה בתו, אם יש לו בנים ממנה. ונחלקו אמוראים כמי הלכה; בשם רב אמרו שהלכה כר' יהודה ובשם שמואל וריו"ח אמרו שהלכה כת"ק שהכשיר. א. הלכה כתנא קמא דמתניתין, כמו שפסקו שמואל ורבי יוחנן, שכשר. ב. יכול אדם להעיד על גרושתו ואינם 'קרובים' [ונראה שאפילו יש לו בנים ממנה כשר להעיד אף לרבי יהודה]. אבל לא גירשה, אעפ"י שחייב לגרשה ועומד לכך — אינו כשר להעיד עליה (עפ"י שו"ת מהרי"ל החדשות קל, א; ש"ך לג סק"ח).

אין חילוק בדין הקרובים בין עדות לזכות או לחובה, אלא גזרת מלך היא (ע' ב"ב קנט) לפסול (יומתו יומתו — אם אינו ענין לחובה תנהו ענין לזכות). וכן אין חילוק בין דיני נפשות לדיני ממונות (משפט אחד יהיה לכם — משפט השוה לכם).

דף כט

- נט. א. האם דיין כשר לדון את אוהבו או את שונאו?
 ב. דיינים השונאים לזה לזה — האם מותר להם לישב בדין אחד?
 ג. האם מותר לדיין לגלות את דעתו האישית לבעל הדין לאחר פסק הדין?
 ד. מה איום מאיימים על העדים בדיני ממונות?
 א. אין לדון לאוהב או לשונא (והוא לא אויב לו — ידיננו).
 א. שונא או אוהב גמור, כשושבינו או כל שלא דיבר עמו שלשה ימים באיבה — יש אומרים שאפילו בדיעבד פסול, ויש חולקים. וי"א שכשאינו שונא ואוהב ממש אין איסור אלא ממדת חסידות (ע' חו"מ ז, ז).
 ב. לדיני מלקות ונפשות, משמע שגם האוהב כשר לדון (עפ"י אגרות משה או"ח ח"ה לח, ז).
 ב. שני תלמידי חכמים ששונאים זה את זה — אין יושבים בדין כאחד (והוא לא אויב לו ולא מבקש רעתו וסמוך לו ושפטו העדה).
 יש מי שכתב שבשונאים גמורים, אף בדיעבד אין דיניהם דין.
 ג. לא יאמר הדיין אני מזכה וחברי מחייבים אבל מה אעשה שחברי רבו עלי. על זה נאמר הולך רכיל מגלה סוד. ונאמן רוח — מכסה דבר.